

ECONOMY AND OPERATION OF NATIONAL ECONOMY

УДК 332.146:339.923
JEL B41, H11, O11

DOI: 10.26906/EiR.2024.1(92).3302

ВПЛИВ ЕКОНОМІЧНОЇ РЕЦЕСІЇ НА УПРАВЛІННЯ ІННОВАЦІЙНИМ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯМ ФУНКЦІЙ ДЕРЖАВИ ПІД ЧАС КРИЗОВИХ СИТУАЦІЙ

Яременко Олег Леонідович*, доктор економічних наук,
професор, завідувач сектору інституційної економіки
відділу економічної теорії

Державна установа «Інститут економіки та прогнозування
Національної академії наук України»

Жукова Лариса Миколаївна**, доктор економічних наук,
доцент кафедри менеджменту і логістики

Биба Володимир Васильович***, кандидат технологічних наук, доцент,
доцент кафедри менеджменту і логістики,
Національний університет «Полтавська політехніка
імені Юрія Кондратюка»

*ORCID 0000-0001-7227-8106

**ORCID 0000-0003-2765-5544

***ORCID 0000-0002-0949-206X

© Яременко О.Л., 2024

© Жукова Л.М., 2024

© Биба В.В., 2024

Стаття отримана редакцією 19.01.2024 р.

The article was received by editorial board on 19.01.2024

Вступ. На сьогоднішній день кризові явища в економіці значно зменшили увагу українського бізнесу щодо використання інноваційного потенціалу та впровадження інноваційних технологій. На макрорівні спостерігається уповільнення активізації інноваційної діяльності без якої неможливо планувати українське відновлення. Все це нівелює ефективність заходів щодо визначення альтернатив інноваційного розвитку, пошуку шляхів забезпечення інституційного статусу держави та збереження національної ідентичності під час кризових ситуацій. Практичне значення полягає у чіткому визначенні пріоритетів і напрямів регуляторної здатності держави в умовах зростаючих соціально-інституційних розривів утримувати макроекономічну стабільність та ефективну систему протидії деструктивним екзогенним впливам. Отже, надзвичайно актуальним є дослідження впливу економічної рецесії на управління інноваційним забезпеченням функцій держави під час кризових ситуацій.

Реалії сьогодення свідчать про недостатню ефективність наявних інститутів розвитку, перспективність нових векторів управління інноваційним потенціалом держави, поведінку суб'єктів майбутніх структурних перетворень та наявні проблеми стратегії і тактику реформ, що перешкоджають становленню ефективного розвитку національної економіки інноваційного типу. При цьому розмах кризових процесів вимагає від країни переосмислення стратегічних пріоритетів соціально-економічного розвитку, адже глобалізація та політичні виклики сьогодення не лише створюють механізми та джерела кому-

нікацій, але й змінюють якість тих діючих інститутів, що встановлюють правила та рамки функціонування господарчої системи. Тобто для сучасного періоду характерний тренд розробки конструктивних дій економічної влади держави з точки зору забезпечення антикризової інноваційної безпеки. Проте цей тренд не заперечує довгострокової тенденції до посилення ролі і значення ринкового конкурентного саморегулювання.

Огляд останніх джерел досліджень і публікацій. Наукова спільнота останнім часом зосереджена на дослідженні чинників впливу економічної рецесії на управління інноваційним забезпеченням функцій держави під час кризових ситуацій та пошуку необхідності запровадження нових механізмів розвитку економіки інноваційного типу.

Розв'язання проблем розвитку національної інноваційної системи, сучасні соціально-економічні й інституціональні чинники формування інноваційної економіки в глобалізованому світі, аналіз розроблених концепцій впливу держави на інноваційний розвиток суспільства висвітлені у численних наукових працях вітчизняних та зарубіжних учених. Серед класиків економічної науки ці питання досліджували Т. Веблен, Дж. Гелбрейт, Дж. Кейнс, Ф. Кене, Д. Майєр, А. Маршал, Д. Рікардо, П. Самуельсон, Н. Смелзер, А. Сміт, Дж. Стігліц, Й. Шумпетер та ін. Дослідження впливу інституційних змін та кризових ситуацій на управління інноваційним забезпеченням функцій економічної влади держави знайшли відображення у працях провідних українських учених: Ю. Бажала, О. Білоруса, З. Варналія, В. Гейця, А. Гриценка, П. Єщенко, Н. Краус, В. Липова, В. Осецького, В. Якубенка та ін.

Незважаючи на необхідність дослідження структурних трансформацій та глибинного пізнання інноваційної сфери, науковці й досі переймаються пошуками оптимальної моделі інноваційного розвитку, визначення в ній місця держави в дотриманні прозорих «правил гри» на ринку інноваційних технологій, враховуючи особливості перебігу інституційних процесів, наголошуючи на важливості чинника державного регулювання.

Метою дослідження є визначення впливу економічної рецесії на управління інноваційним забезпеченням функцій держави під час кризових ситуацій.

Основний матеріал і результати. На нинішньому етапі суспільно-політичних змін в Україні формування економічної влади нового формату є історичною потребою часу та майбутнього української держави. Адже будь-яка країна в умовах сильного протистояння різноманітних сил та інтересів повинна прагнути до створення збалансованої системи влади, яка забезпечить ефективний внутрішній порядок, захистить національні інтереси та безпеку у взаємодії із зовнішнім світом, а також визначить пріоритети ефективної реалізації інноваційної політики з метою відновлення національної економіки та забезпечення її реконструкції та сталого розвитку [1].

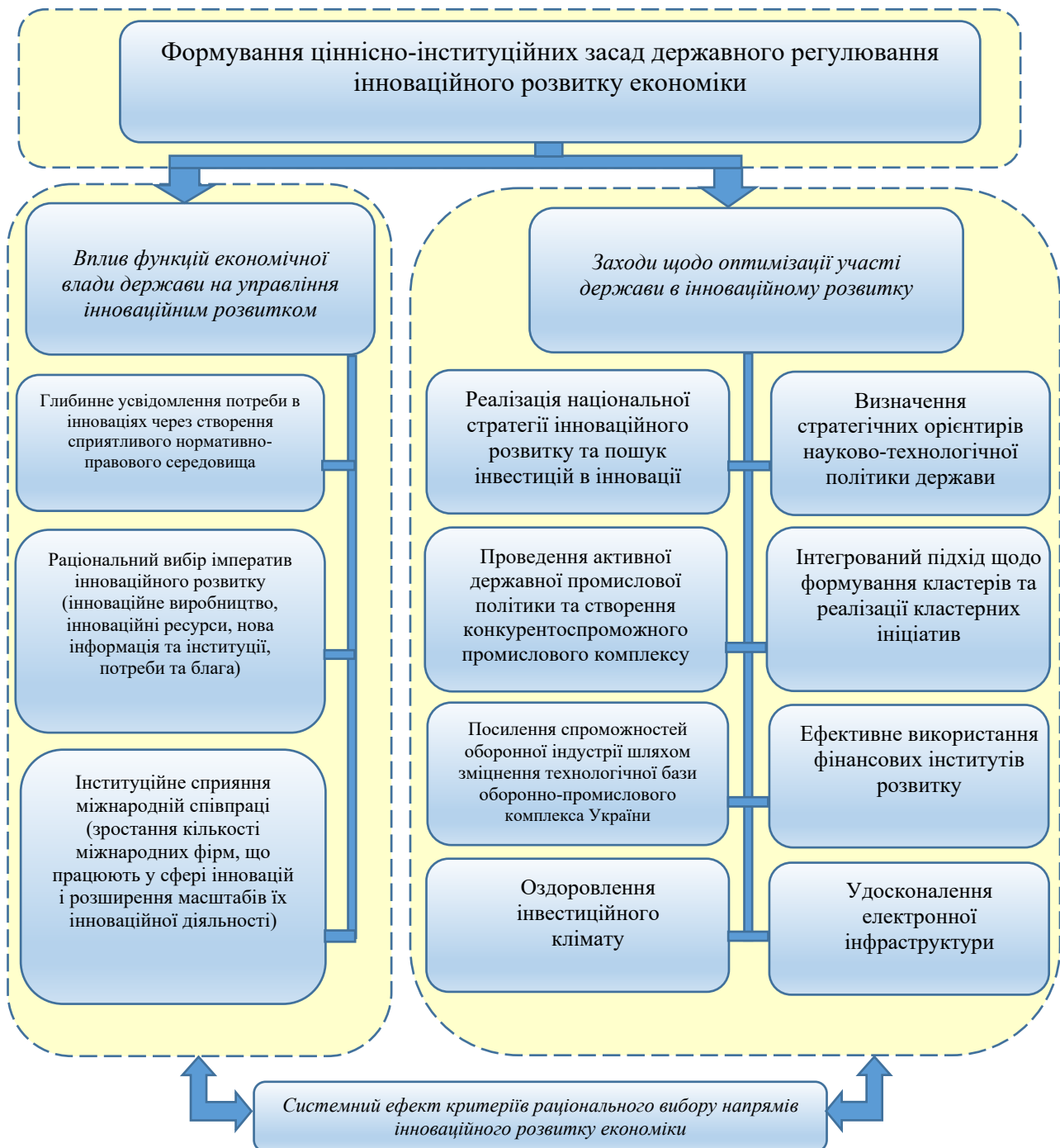
Враховуючи різноспрямованість та слабку координованість діяльності різних відомств, непослідовність та непрозорість в реалізації запланованих заходів, державі притаманно намагання зарегулювати інноваційні процеси, максимально обмежуючи ризикові рішення, що збіднює творчий потенціал інноваційної діяльності. Це дає можливість поглибити аналіз і вийти на розуміння сучасних трансформацій процесу управління інноваційним забезпеченням функцій держави, що відбуваються в умовах поглиблення кризових явищ і зростання глобальної нестабільності соціально-економічної динаміки. Відповідно економічні функції держави повинні бути спрямовані на здійснення державою своєї місії як агента суспільства інноваційного типу, що представляє загальні економічні інтереси її громадян [2].

Комплексний аналіз характеру інноваційних процесів в Україні та стану інновацій виробничих підприємств, проведений Інститутом економічних досліджень та політичних консультацій на запит Українського кластерного альянсу, показує, що 18% підприємств не мали інноваційної активності ні до війни, ні під час війни. Якщо трактувати інновації в сенсі наявності новітніх чи старих технологій – сьогодні це є одним із найменш актуальних питань для вітчизняних виробників. Головною перешкодою відновлення активності інноваційного розвитку економіки є нестабільність ситуації в країні, стрімке падіння попиту, несприятливий регуляторний клімат. Необхідно зауважити, що кризові ситуації завжди зменшували увагу до інновацій (відносний виняток був тільки під час COVID-19). Відповідно, 77% респондентів свідчать, що інноваційна діяльність не є актуальною взагалі, решта 23% тих, для кого інновації залишаються актуальними, – це, як правило, великі підприємства-експортери (19% з них збільшували витрати на інноваційну діяльність під час війни) [3].

Отже, поточна ситуація в Україні зовсім не сприяє розвитку інновацій через сильну інерційність процесів і певне нерозуміння з боку економічної влади держави того, що відбувається. На будь-яку

кризу можна впливати регуляторними стимулами (довгострокові галузеві програми розвитку, фіскальні стимули, покращені формати спілкування з інноваторами тощо), але важливо розуміти пріоритети цих утручань. Водночас, без належної координації на державному рівні й включення регуляторних інструментів та інституцій з високим рівнем незалежності від зовнішнього впливу та політичного тиску, ці зміни не будуть мати належного ефекту.

У зв'язку з уповільненням структурних змін на ринку інновацій, нами запропонована структурно-логічна схема побудови механізму управління інноваційним розвитком економіки в умовах кризових явищ (рис. 1).

Рис. 1. Структурно-логічна схема побудови механізму управління інноваційним розвитком економіки в умовах кризових явищ

Джерело: розроблено авторами

При переході до нової економічної системи, нового технологічного середовища та до нових владних відносин важливо зрозуміти, що і хто заважає проведенню реформ і як подолати або усунути ці перешкоди. Тут можна погодитися з К. Херманн-Піллатом, який пише: «Головна сила, що протистоїть ринковій економіці, – влада як економічна, так і політична, що породжує безправ'я у суспільстві і несправедливість в економіці» [4, с. 49].

Спрямування виключних повноважень держави на забезпечення нового формату отримання інноваційних потреб українського суспільства має базуватися на популяції креативних ідей з утвердження розвитку новітніх технологій, які мають виключно національно регламентований характер [5]. Для того щоб володіти потенціалом запропонувати новітні смислові установки для суспільства і виступати інститутом когерентності в суспільно-економічному сенсі, економічна влада має стати провайдером реалізації системних структурних реформ і продуктивної структурної трансформації економіки, яка здебільшого залежна від воєнної економіки, соціальних ризиків і глобальних тенденцій [6, с. 32].

З метою подолання існуючих прогалин у суспільстві вкрай необхідна мотивація дій економічної влади на розв'язання існуючих проблем в системі державного регулювання інноваційного розвитку економіки.

По-перше, це пошук власної траєкторії розвитку, яка б, з одного боку, враховувала світові тенденції і знаходила в них своє місце, з іншого – максимально розкривала існуючий потенціал суспільства під час кризових явищ. Щоб правильно вибрати орієнтири в такій ситуації, необхідно розуміти глибинні закономірності суспільних явищ і процесів в країні та особливості їх реалізації в умовах повоєнного оновлення економіки.

По-друге, в нинішніх реаліях необхідно в першу чергу вирішувати проблему реінтеграції країни з метою побудови сучасного суспільства з різноманітними формами власності та рівними можливостями для всіх його адміністративно-територіальних одиниць і кожного окремого суб'єкта.

По-третє, закономірною є необхідність виведення господарчої системи України з тотальної аномалії розвитку. Відповідно потрібна модель, економічною основою якої буде інноваційно-обґрунтована стратегія переходу соціально-економічної системи на нову технологічну модель розвитку, яка б відповідала інтересам народу та суспільства в цілому [7, с. 122].

У свою чергу, досягнення нової якості інноваційного розвитку економіки передбачає забезпечення якісних змін у відповідних сегментах державної економічної політики. Сьогодні попит держави на технологічні зміни повинен бути пріоритетом подальшого розвитку господарчої системи України.

По-перше, це попит на нові технології для забезпечення виключних функцій держави з метою підвищення національної конкурентоспроможності в умовах кризових явищ та глобальної невизначеності. Йдеться, насамперед, про регулюючу роль держави, спрямовану на стимулювання прогресивних процесів на внутрішньому ринку на основі розроблення і реалізації дієвої державної економічної політики. Волатильність сучасних товарних ринків, їх невизначеність потребують нових інноваційних підходів до механізмів регулювання, в основі яких має бути багатоваріантний сценарний прогноз з прорахованими ймовірностями можливих станів ринків. Отже, вимогою часу є необхідність розробки такої структурної матриці, за якої використання наявних ресурсів (трудових, природних, матеріальних, фінансових) давало б найбільший ефект [8].

По-друге, це попит на технологічні винаходи, які можуть змінити не тільки наше життя, а й усю структуру суспільно-економічних відносин. Клаус Шваб назвав майбутні зміни «четвертою промисловою революцією» [9]. Зазначається, що четверта промислова революція ставить успіх стратегій розвитку людини у безпрецедентну залежність від розуміння майбутнього світового та національного бізнес-технологічного середовища. Але, на наш погляд, такі зміни доцільно визначати як розбудову інформаційно-технологічної моделі майбутніх економічних перетворень, враховуючи аналіз, обробку та застосування інформації про спроби та стан управління процесами економічних змін.

Висновки. Таким чином, актуалізація дослідження впливу економічної рецесії на управління інноваційним забезпеченням функцій держави дозволяє виокремити важелі взаємодії інноваційно-відкритого суспільства з існуючими підходами до функціонування економічної влади держави про межі ефективності державного регулювання інноваційної складової економіки в умовах кризових явищ шляхом послідовного розподілу чинників на такі, що можуть бути формалізовані (європейські вимоги інтеграції національної економіки в світову на основі структурно-технологічного оновлення; міжнародні вимоги-критерії щодо руху капіталу, товарів, умов торгівлі та нееквівалентного обміну; реформи щодо

посилення екологічних вимог; запобігання економічній дискримінації; потенційний попит), і такі, що не можуть бути формалізовані (перш за все, відповідність майбутнім потребам економіки та людини, не лише в розрізі поняття «людський капітал» (освіта, охорона здоров'я), але й насамперед її культурно-ціннісного виміру, який будується навколо визнання первинної ролі людини в суспільному розвитку).

На цій основі можна запропонувати послідовну концентрацію функцій економічної влади держави щодо набуття нової якості економічного оновлення шляхом здійснення структурних економічних реформ з метою створення реального підґрунтя для реалізації національного людського та інноваційного потенціалу. Тим більше це торкається інноваційних процесів, де роль невизначеного та невідомого є вкрай високою для майбутніх поколінь.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Институциональная архитектура и динамика экономических преобразований / под ред. А.А. Гриценко. Харьков : Форт, 2008. 928 с.
2. Гриценко А.А. Модернізація політико-економічних функцій держави. Соціологія та суспільство: взаємодія в умовах кризи. Харків : ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2013. С. 487–490.
3. Соболевська Л. Інновації під час війни – чи на часі? *Український кластерний альянс*. 2023. URL: <https://www.clusters.org.ua/blog-single/innovatsiyi-pid-chas-viyny/>
4. Херманн-Пиллат К. Социальная рыночная экономика как форма цивилизации. *Вопросы экономики*. 1999. № 12. С. 48–53.
5. Войтович Р.В. Інтелектуалізація еліт як технократична умова інституційного лідерства в державному управлінні. *Вісник Національної академії державного управління при Президентові України*. 2015. № 1. С. 48–53.
6. Мельник М.І., Лещух І.В. Когерентний підхід до формування сучасної моделі просторового розвитку економіки України. *Регіональна економіка*. 2023. № 1. С. 23–33.
7. Жукова Л.М. Зміни інституційного статусу держави в умовах соціально-економічної нестабільності : монографія. Харків : ХНУ імені В.Н. Каразіна, 2020. 308 с.
8. Дейнеко Л.В. та ін. Проблеми, напрями та чинники сприяння розвитку внутрішнього ринку України (реальний сектор економіки) : монографія. Київ : Ін-т екон. та прогнозів. НАНУ, 2013. 290 с.
9. Klaus Schwab. The Fourth Industrial Revolution: what it means, how to respond. *World Economic Forum*. URL: <https://www.weforum.org/agenda/2016/01/the-fourth-industrial-revolution-what-it-means-and-how-to-respond>

REFERENCES:

1. Hrytsenko A. A. (2008) *Institucional'naja arhitektonika i dinamika jekonomicheskikh preobrazovanij* [Institutional architectonics and dynamics of economic transformations]. Kharkov: Fort.
2. Hrytsenko A. A. (2013) Modernization of political and economic functions of the state. *Sotsiologhiia ta suspil'stvo: vzaemodiia v umovakh kryzy*, pp. 487–490.
3. Sobolevs'ka L. (2023) Innovations during the war – or on time? *Ukrains'kyj klasternyj al'ians*. Available at: <https://www.clusters.org.ua/blog-single/innovatsiyi-pid-chas-viyny/>
4. Khermann-Pyllat K. (1999) Social market economy as a form of civilization. *Voprosy ekonomyky*, no. 12, pp. 48–53.
5. Vojtovych R. V. (2015) Intellectualization of elites as a technocratic condition of institutional leadership in public administration. *Visnyk Natsional'noi akademii derzhavnoho upravlinnia pry Prezydentovi Ukrainy*, no. 1, pp. 48–53.
6. Mel'nyk M. I. Leschukh I. V. (2023) Coherent approach to the formation of a modern model of spatial development of the economy of Ukraine. *Rehional'na ekonomika*, no. 1, pp. 23–33.
7. Zhukova L. M. (2020) *Changes in the institutional status of the state in conditions of socio-economic instability*. Kharkiv: KhNU imeni V. N. Karazina.
8. Dejneko L. V. (2013) *Problemy, napriamy ta chynnyky sprianniia rozvytku vnutrishn'oho rynku Ukrainy (real'nyj sektor ekonomiky)* [Problems, Directions and Factors of Promoting the Development of the Domestic Market of Ukraine (Real Sector of the Economy)]. Kyiv: In-t ekon. ta prohnzov. NANU.
9. Schwab K. (2016) The Fourth Industrial Revolution: what it means, how to respond. *World Economic Forum*. Available at: <https://www.weforum.org/agenda/2016/01/the-fourth-industrial-revolution-what-it-means-and-how-to-respond>

УДК 332.146:339.923

JEL B41, H11, O11

Яременко Олег Леонідович, доктор економічних наук, професор, завідувач сектору інституційної економіки відділу економічної теорії, Державна установа «Інститут економіки та прогнозування Національної академії наук України». **Жукова Лариса Миколаївна**, доктор економічних наук, доцент кафедри менеджменту і логістики. **Биба Володимир Васильович**, кандидат технічних наук, доцент, доцент кафедри менеджменту і логістики, Національний університет «Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка». **Вплив економічної рецесії на управління інноваційним забезпеченням функцій держави під час кризових ситуацій.**

У статті розглянуто оптимальне використання інноваційного потенціалу щодо пошуку шляхів забезпечення інституційного статусу держави та збереження національної ідентичності під час кризових ситуацій. Практичне значення полягає у чіткому визначенні пріоритетів і напрямів регуляторної здатності держави в умовах невизначеності утримувати макроекономічну стабільність та ефективну систему протидії деструктивним екзогенним впливам. У цьому зв'язку надзвичайно актуальним стає дослідження впливу економічної рецесії на управління інноваційним забезпеченням функцій держави під час кризових ситуацій. Виявлено поточний стан країни, який зовсім не сприяє розвитку інновацій через зовнішні загрози, сильну інерційність процесів і певне нерозуміння з боку економічної влади держави. Запропонована структурно-логічна схема побудови механізму управління інноваційним розвитком економіки в умовах кризових явищ. Визначено реалістичні уявлення про недостатню ефективність наявних інститутів розвитку, перспективність нових векторів управління інноваційним потенціалом держави, поведінку суб'єктів майбутніх структурних перетворень, наявні проблеми стратегії і тактику реформ, що перешкоджають становленню ефективного розвитку національної економіки інноваційного типу. Наголошено, що з метою подолання існуючих прогалин у суспільстві вкрай необхідна мотивація дій економічної влади на розв'язання існуючих проблем в системі державного регулювання інноваційного розвитку економіки. Проаналізовано роль держави в економічному розвитку та виявлено, що в сучасних умовах посилення глобальної конкуренції та кризових явищ відбувається запозичення багатьох інститутів та інституцій, які опосередковують соціально-економічне життя. Доведено, що розмах кризових процесів вимагає від країни переосмислення стратегій національного розвитку, адже глобалізація та політичні виклики сьогодення не лише створюють механізми та джерела комунікацій, але й змінюють якість тих діючих інститутів, що встановлюють правила та рамки функціонування господарських систем. Тобто глобальні трансформаційні зміни та реалії сьогодення переконливо засвідчують потребу у пізнанні інституціонального виміру інноваційної економіки, подоланні існуючих інституціональних пасток у процесі впровадження інноваційних технологій.

Ключові слова: управління інноваційним розвитком, інноваційне забезпечення, державне регулювання інноваційним розвитком економіки, економічна рецесія, кризові явища.

UDC 332.146:339.923

JEL B41, H11, O11

Oleh Yaremenko, Doctor of Economic Sciences, Professor, Head of the Institutional Economics Sector of the Department of Economic Theory, State Institution "Institute of Economics and Forecasting of the National Academy of Sciences of Ukraine". **Larysa Zhukova**, Doctor of Economic Sciences, Associate Professor of the Department of Management and Logistics. **Volodymyr Byba**, Ph.D. in Technical Sciences, Associate Professor, Associate Professor of the Department of Management and Logistics, National University "Yuri Kondratyuk Poltava Polytechnic". **The impact of economic recession on the management of innovative provision of state functions during crisis situations.**

The article examines the optimal use of innovative potential in search of ways to ensure the institutional status of the state and preserve national identity during crisis situations. The practical significance lies in the clear definition of priorities and directions of the state's regulatory ability in conditions of uncertainty to maintain macroeconomic stability and an effective system of counteracting destructive exogenous influences. In this connection, the study of the impact of economic recession on the management of innovative provision of state functions during crisis situations becomes extremely relevant. The current state of the country is revealed, which does not contribute to the development of innovations at all due to external threats, strong inertia of processes and a certain misunderstanding on the part of the economic authorities of the state. A structural and logical scheme for building a mechanism for managing the innovative development of the economy in the conditions of crisis phenomena is proposed. Realistic ideas about the lack of effectiveness of existing development institutions, the prospects of new vectors for managing the innovative potential of the state, the behavior of the subjects of future structural transformations, the existing problems of the strategy and tactics of reforms that prevent the effective development of the innovative national economy

are determined. It was emphasized that in order to overcome the existing gaps in society, it is extremely necessary to motivate the actions of the economic authorities to solve the existing problems in the system of state regulation of the innovative development of the economy. The role of the state in economic development was analyzed and it was found that in the modern conditions of increased global competition and crisis phenomena, many institutions and institutions that mediate socio-economic life are being borrowed. It has been proven that the scale of crisis processes requires the country to rethink its national development strategies, because globalization and political challenges of today not only create mechanisms and sources of communications, but also change the quality of those existing institutions that establish rules and frameworks for the functioning of economic systems. Global transformational changes and today's realities convincingly testify to the need to learn about the institutional dimension of the innovative economy, to overcome existing institutional traps in the process of introducing innovative technologies.

Key words: management of innovative development, innovative support, state regulation of innovative economic development, economic recession, crisis phenomena.